

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده حقوق

پایان نامه جهت دریافت درجه ی کارشناسی ارشد رشته حقوق تجارت بین الملل

عنوان:

داوری در حقوق رقابت

دانشجو:

منصور وصالی محمود

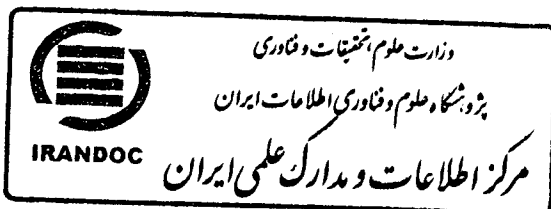
استاد راهنما:

جناب آقای دکتر پرویز ساورائی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمدعلی بهمئی

شهریور ۱۳۸۹

۱۴۹۵۴۰

۱۳۸۹/۱۰/۱۹

... وانکه به وی شاید نازند حق است و گفتنی حق است و شنیدنی حق
است.

ابوالحسن خرقانی

تقدیم به پدر و مادرم

در پایان نگارش این تحقیق، از استاد گرامی راهنما جناب آقای دکتر ساورایی سپاسگزاری می‌کنم.

استاد عزیزم جناب آقای دکتر محمدعلی بهمنی مشوق نگارش این پایان نامه بودند. ایشان در مقام استاد مشاور، بزرگوارانه اوقات بسیاری صرف راهنمایی بنده نمودند. قدردانی و سپاس از لطف و توجه ایشان را بر خود واجب می‌دانم.

از جناب آقای دکتر فیروزمند و جناب آقای دکتر هندی نیز که زحمت مطالعه و داوری پایان‌نامه را پذیرفتند، تشکر می‌نمایم.

گردآوری کامل منابع این تحقیق بدون کمک دوستان عزیزم سید احسان سخایی، حسنی شیخ عطار و سید حامد میرصادقی میسر نمی‌شد. از این دوستان صمیمانه سپاسگزارم.

دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

نام خانوادگی: وصالی محمود	نام: منصور
سال ورود: ۱۳۸۶	رشته تحصیلی: حقوق تجارت بین الملل
استاد راهنما: دکتر پرویز ساورائی	تاریخ فراغت از تحصیل:
استاد مشاور: دکتر محمدعلی بهمنی	
عنوان پایان نامه: داوری در حقوق رقابت	

چکیده

ارتباط متقابل بین داوری و حقوق رقابت موضوع مباحثات زیادی در سال‌های اخیر بوده است. به دلیل ویژگی‌های عمومی حقوق رقابت، داوری و حقوق رقابت در نگاه نخست تعارض آمیز به نظر می‌رسند. اجرای قوانین رقابتی از گذشته از طریق مراجع عمومی صورت گرفته است، اما امروزه بین‌المللی شدن رویه‌های ضد رقابتی به دلیل گسترش تجارت بین‌الملل، ضرورت پیوند بین این دو حوزه را اجتناب‌ناپذیر نموده است. می‌توان تکررگرایی قضایی را به عنوان مبنای نظری این پیوند در نظر گرفت. همچنین گسترش اجرای حقوق رقابت از طریق دعاوی خصوصی می‌تواند به همزیستی این دو نهاد کمک کند. قابلیت داوری دعاوی حقوق رقابت هم‌اکنون در نظام‌های مختلف حقوقی پذیرفته شده است. در این خصوص، دادگاه‌های ایالات متحده آمریکا به ویژه در دعاوی میتسویشی پیش گام بوده‌اند.

با توجه به قابلیت داوری دعاوی حقوق رقابت، دیوان‌های داوری وظیفه اعمال قوانین رقابتی را صرف نظر از قانونی که توسط طرفین انتخاب شده بر عهده دارند. داوران در انجام این وظیفه باید به قلمرو اعمال خاص قوانین رقابتی توجه کنند. دادگاه‌های ملی در مرحله شناسایی و اجرای رأی فرصت بررسی رعایت قوانین رقابتی‌شان را خواهند داشت.

کلید واژه‌ها: داوری، حقوق رقابت، قابلیت داوری، نظم عمومی، قواعد انتظامی، قانون رقابتی حاکم، نظارت بر آرای داوری.

۶	مقدمه
۸	فصل اول: مبانی حقوق رقابت و داوری
۹	مبحث اول - مبانی حقوق رقابت
۹	گفتار اول - شناخت حقوق رقابت، اهداف و اجرای آن
۹	بند اول - مفهوم رقابت و حقوق رقابت
۹	الف - رقابت و بازار رقابتی
۱۱	ب - حقوق رقابت
۱۲	بند دوم - شکل گیری حقوق رقابت و اهداف آن
۱۲	الف - شکل گیری حقوق رقابت
۱۴	ب - اهداف حقوق رقابت
۱۴	۱- اهداف اقتصادی
۱۵	۲- اهداف اجتماعی
۱۶	۳- اهداف سیاسی
۱۸	بند چهارم - اجرای مقررات حقوق رقابت
۱۸	الف - ایالات متحده
۱۹	ب - اتحادیه اروپا
۲۱	گفتار دوم - مقابله با رویه های ضد رقابتی
۲۱	بند اول - توافقات ضد رقابتی
۲۳	الف - ایالات متحده
۲۶	ب - اتحادیه اروپا
۲۸	بند دوم - سوء استفاده از موقعیت مسلط و انحصار در بازار
۲۹	الف - ایالات متحده
۳۲	ب - اتحادیه اروپا

- ۳۴ بند سوم - ادغام و تملک بنگاه‌ها
 ۳۴ الف - ایالات متحده
 ۳۵ ب - اتحادیه اروپا

۳۶ **مبحث دوم - شناخت داوری**

- ۳۷ گفتار اول - مفهوم داوری و عناصر اصلی آن
 ۴۰ گفتار دوم - ماهیت داوری
 ۴۲ گفتار سوم - داوری به عنوان شیوه اصلی حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی
 ۴۴ جنع بندی فصل اول

۴۵ **فصل دوم: ارتباط داوری و حقوق رقابت: تعارض یا همزیستی**

۴۶ **مبحث اول - ارتباط داوری و حقوق رقابت در عرصه بین‌المللی**

- ۴۶ گفتار اول - مسائل حقوق رقابت در عرصه بین‌المللی و چالش پیش روی داوری در حوزه مقررات اقتصادی
 ۴۷ بند اول - حقوق رقابت و تجارت بین‌الملل
 ۴۷ الف - جهانی شدن بازارها و حقوق رقابت
 ۴۸ ب - شرکت‌های چندملیتی و اعمال ضدرقابتی
 ۵۰ ج - اعمال ضدرقابتی در عرصه بین‌المللی
 ۵۴ بند دوم - چالش کلی داوری در عرصه مقررات اقتصادی (با ارجاع به حقوق رقابت)
 ۵۷ گفتار دوم - زمینه‌ها و توجیهات همبودی (همزیستی) داوری و حقوق رقابت
 ۵۷ بند اول - امکان اقامه دعاوی خصوصی در حقوق رقابت
 ۵۸ بند دوم - مفهوم تکثرگرایی حقوقی و تأثیر آن در همزیستی داوری و حقوق رقابت

مبحث دوم - محدودیت‌های قانون ملی در ارجاع دعاوی به داوری و تأثیر آن بر داوری -

۶۳ **پذیری حقوق رقابت**

- ۶۴ گفتار اول - محدودیت‌های قانون ملی در ارجاع دعاوی به داوری
 ۶۴ بند اول - مفهوم قابلیت داوری
 ۶۶ بند دوم - معیارهای تعیین و تشخیص قابلیت ارجاع دعاوی به داوری

- بند سوم - تفاوت کارکرد قابلیت داوری و نظم عمومی ۶۹
- بند چهارم - قانون حاکم بر قابلیت ارجاع به داوری ۷۳
- الف - قانون حاکم بر قابلیت ارجاع به داوری در دیوان داوری ۷۳
- ب - قانون حاکم بر قابلیت ارجاع به داوری در دادگاه بدویتی ۷۶
- گفتار دوم - داوری پذیری دعاوی حقوق رقابت ۷۹
- بند اول - رویکرد مخالف نسبت به قابلیت ارجاع دعاوی حقوق رقابت به داوری ۷۹
- الف - عدم قابلیت مطلق داوری دعاوی حقوق رقابت ۸۰
- ب - نقد و تعدیل رویکرد مخالف به داوری دعاوی حقوق رقابت ۸۳
- ۱ - نقد رویکرد مخالف به داوری حقوق رقابت ۸۳
- ۲ - تعدیل رویکرد رویه قضایی؛ از عدم قابلیت مطلق داوری تا عدم قابلیت نسبی ۸۸
- بند دوم - تحول رویه قضایی: پذیرش قابلیت داوری دعاوی حقوق رقابت ۹۱
- الف - ایالات متحده: بین المللی بودن داوری، مبنای تحول رویه قضایی ۹۱
- ب - حقوق فرانسه: مفهوم مضیق نظم عمومی در قلمرو بین المللی، مبنای تحول رویه قضایی ۹۴
- ج - حقوق اتحادیه اروپا: گسترش داوری پذیری دعاوی حقوق رقابت ۹۷
- ۱ - رویکرد آزادانه به داوری حقوق رقابت در اتحادیه اروپا ۹۷
- ۲ - تجلی رویکرد موافق به داوری در دعاوی اکو سویس ۱۰۰
- جمع بندی فصل دوم ۱۰۵

فصل سوم: اعمال قواعد حقوق رقابت در فرایند داوری ۱۰۷

- مبحث اول - اعمال قواعد حقوق رقابت از سوی داور ۱۰۸
- گفتار اول - اعمال حقوق رقابت به عنوان قانون حاکم بر قرارداد ۱۰۹
- بند اول - مبانی و چگونگی اعمال قواعد حقوق رقابت به عنوان قانون حاکم بر قرارداد ۱۰۹
- بند دوم - نقد رویکرد مبتنی بر اعمال قواعد حقوق رقابت بر اساس قانون حاکم ۱۱۴
- گفتار دوم - اعمال قواعد حقوق رقابت خارج از قانون حاکم بر قرارداد ۱۱۸
- بند اول - تکلیف داور به اعمال قواعد حقوق رقابت خارج از قانون حاکم بر قرارداد ۱۱۸
- بند دوم - مبانی تکلیف داور به اعمال حقوق رقابت خارج از قانون حاکم بر قرارداد ۱۲۴

۱۲۵	گفتار سوم- رجوع به حقوق فراملی و نظم حقوقی فراملی
۱۳۰	مبحث دوم- ضمانت اجرای اعمال حقوق رقابت از سوی داور
۱۳۱	گفتار اول- نظارت بر قابلیت ارجاع دعوا به داوری
۱۳۱	بند اول- توجیه قابلیت داوری به عنوان مبنای نظارت دادگاه ملی بر رأی داوری
۱۳۳	بند دوم- قانون حاکم و محدوده نظارت دادگاه ملی بر قابلیت داوری دعاوی حقوق رقابت
۱۳۵	گفتار دوم- نظارت بر اعمال قواعد حقوق رقابت در رأی داوری
۱۳۵	بند اول- مفهوم نظم عمومی و انواع آن
۱۳۶	بند دوم- حقوق رقابت به عنوان نظم عمومی
۱۳۹	بند سوم- محدوده و شیوه نظارت دادگاه بر مبنای نظم عمومی
۱۴۴	جمع بندی فصل سوم
۱۴۵	نتیجه گیری
۱۵۱	فهرست منابع

علائم اختصاری

الف: فارسی

ر.ک. ← رجوع کنید

ص ← صفحه

صص ← صفحات

ب: لاتین

cf. → *confer*

ed. → edition/ editor

eds. → editors

et seq. → *et sequentes*

GATT → General Agreement on Tarrifs and Trade

ICC → International Chamber of Commerce

loc. cit. → *loc citato*

no. → number

OECD → Organization of Economic Cooperation and Development

op. cit. → *opere citato*

p. → page

para. → paragraph

paras. → paragraphs

pp. → pages

vol. → volume

مقدمه

۱. نارسایی (ناتوانی) بازار^۱ به دلیل وجود رویه‌های ضدرقابتی در آن موجب ابداع نظامی برای کنترل رویه‌ها و توافقات ضدرقابتی از سوی دولت شده است. با پیشرفت صنعت و حمل و نقل بنگاه‌ها فرصت‌های بیشتری به دست آورده بودند و خطر سوءاستفاده از این فرصت‌ها بسیار سریع احساس شد. دولت‌ها نمی‌توانستند نسبت به سوءاستفاده بنگاه‌ها از این وضعیت بی‌تفاوت بمانند. بنابراین مداخله دولت در بازار ضرورت پیدا می‌کرد. ابداع حقوق رقابت، واکنش دولت به این نگرانی بود. نظام حقوق رقابت به دلیل ماهیت خاص خود که ذاتاً مداخله دولت در ایجاد و اجرای آن را در پی داشته و نیز اهدافی که دنبال می‌کند، نظامی از قواعد آمره و متعلق به دسته قواعد نظم عمومی است.

۲. مداخله دولت در بازار از طریق مقررات حقوق رقابت از آن رو ضروری بود که نظم خودجوش بازار برای کنترل رویه‌های ضدرقابتی کافی به نظر نمی‌رسید. در دوره‌ای که رقابت کامل تئوری غالب بود، نیازی به ضابطه‌مندسازی رقابت از سوی دولت احساس نمی‌شد و قواعد حقوق مدنی راجع به انطباق روابط تجار با مقتضیات اخلاقی و نیز قواعد رقابت منصفانه برای حفظ رقابت در بازار کافی تلقی می‌شد. تئوری رقابت کامل با واقعیت بازار منطبق نبود و بنابراین رقابت عملی جایگزین آن شد. سیاست آزادگرایانه در ضابطه‌مندسازی رقابت، پاسخ‌گوی نیازهای نظم رقابتی نبود و بنابراین لازم بود که قواعد رقابت از قواعد حقوق مدنی و رقابت منصفانه جدا شود.^۲

از سوی دیگر نویسندگان اهداف حقوق رقابت را دارای گستره بسیار وسیعی تلقی می‌کردند که همگی با بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع ارتباط پیدا می‌کرد. در ایالات متحده به عنوان مبدع حقوق رقابت نوین، مکتب شیکاگو^۳ هدف واقعی را رفاه مصرف‌کننده و در نتیجه کارآمدی دانست. در اتحادیه اروپا این

^۱ Market Failure

^۲ Abdelgawad, Walid, *Arbitrage et Droit de la Concurrence: Contribution à l'étude des Rapports entre Ordre Spontané et Ordre Organisé*, LGDJ, 2001, p. 6.

^۳ مکتب شیکاگو از مکاتب مهمی است که به مبانی حقوق رقابت می‌پردازد. از دیدگاه این مکتب قصد واقعی حقوق رقابت، کارآمدی اقتصادی، رفاه مصرف‌کنندگان و حمایت از رقابت است و نه حمایت از رقبای و رقابت‌کنندگان بازار. (باقری، محمود، فلاح‌زاده، علی محمد، «مبانی حقوق عمومی حقوق رقابت (با نگاهی به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)»، فصلنامه حقوق (مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی)، دوره ۳۹، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۸، ص

بحث مطرح شد که آیا هدف نهایی حقوق رقابت یکپارچه کردن بازار است یا کارآمدی. مجادلات مربوط به اهداف واقعی حقوق رقابت هنوز نیز ادامه دارد^۴ و شاید بتوان گفت با توجه به ماهیت پویای حقوق رقابت، سیاست رقابتی کشورها در طول زمان در حال تغییر است و بنابراین اهداف حقوق رقابت نیز می‌تواند متغیر باشد.

۳. با توجه به آنچه ذکر شد، تعلق قواعد حقوق رقابت به دسته قواعد نظم عمومی روشن‌تر می‌شود. نظم عمومی امروز حاکمیت کامل بر آزادی قراردادی دارد و حدود آن را مشخص می‌کند. امروزه دخالت دولت در حوزه‌های اقتصادی اجتماعی مشروع انگاشته می‌شود و دولت‌ها ابزارهای حقوقی لازم را برای نظارت بر این حوزه‌ها فراهم می‌کنند.^۵ مفهوم نظم عمومی را می‌توان یکی از این ابزارها دانست.

۴. گسترش بازارها و جهانی شدن روزافزون فعالیت‌های اقتصادی و تجاری نیز پیچیده‌تر شدن رویه‌های ضدرقابتهی را به دنبال دارد که باعث می‌شود نگرانی دولت‌ها حتی بیشتر از قبل شود. افزایش نگرانی دولت‌ها موجب برانگیختن حساسیت آنها برای اجرای فراملی قواعد رقابتی شده است. این فرایند در عرصه‌ای که داوری تبدیل به روش اصلی حل اختلافات گردیده است، پدیداری پیچیده و در عین حال جالب را به دنبال دارد و آن تقابل داوری - با منشأ قراردادی و مبتنی بر حاکمیت اراده - با حقوق رقابت است. داوران امروز در جریان انجام مأموریت خود در بسیاری از مواد با ادعای نقض حقوق رقابت از سوی یکی از طرفین - که معمولاً خواننده دعوی داوری است - روبرو می‌شوند.

۵. به دلیل اهمیت حیاتی قواعد حقوق رقابت برای دولت‌ها، آنها از گذشته موانعی برای داوری اختلافاتی که حقوق رقابت در آنها به عنوان موضوعی اصلی یا فرعی مطرح می‌شود، ایجاد کرده‌اند. ویژگی‌های داوری به عنوان روشی مبتنی بر حاکمیت اراده باعث شده است که دولت‌ها به طور سنتی برای اجرای مقررات حقوق رقابت به داوران کمتر اعتنا کنند.

^۴ Cf. Odudu, Okeoghene, 'The Wider Concerns of Competition Law', Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 30, No. 3, 2010. pp. 1 et seq.

^۵ همان منبع، ص ۶۴.

با توجه به این ملاحظات، رابطه بین حقوق رقابت و داوری، نشانگر تقابل بین نظم سازماندهی شده از سوی دولت و نظم خودجوش بازار - که داوری بخشی از این نظم خودجوش را تشکیل می‌دهد - است.⁶

یک نگرانی دولت‌ها از تجویز داوری در رسیدگی به دعاوی رقابتی این است که به جای آنکه داوری به عنوان روشی منعطف صرفاً برای حل و فصل دعاوی تجارتنی به کار برده شود، به منظور تحمیل سیاست‌هایی به کار برده شود که بازار را تحت تأثیر قرار داده و مقررات رقابتی را از غایت خود دور کند. داوری به عنوان روشی محرمانه، ممکن است از دید دولت‌ها وسیله‌ای مناسب جهت تبانی به منظور فرار از مقررات رقابتی تلقی شود. از سوی دیگر، اعمال مقررات حقوق رقابت نیازمند تحلیل‌های پیچیده اقتصادی و دقت زیاد است و شاید دولت‌ها از این نظر نیز به داوران اطمینان کافی نداشته باشند. در دعاوی رقابتی منافع عمومی و خصوصی به یکدیگر گره می‌خورند و داوران از آنجا که صلاحیت خود را از طرفین اختلاف گرفته‌اند، ممکن است توجه اصلی خود را منعطف به منافع طرفین دعوا کنند. این ملاحظات باعث سوء ظن دولت‌ها به داوری در رسیدگی به دعاوی رقابتی می‌شود.

۶. پیشینه این بحث از نظر تاریخی می‌تواند به زمانی بازگردد که دولت‌ها نظام حقوق رقابت را به وجود آورده‌اند. مداخله حقوق رقابت در فعالیت‌های تجاری ناگزیر باعث پیدایش بحث ارتباط داوری و حقوق رقابت نیز گردیده است. زیرا در زمانی که حقوق رقابت شکل گرفت داوری شیوه‌ای رایج بود و همچنین به نوعی هم‌زمانی بین پیدایش حقوق رقابت و آغاز فراملی شدن روزافزون فعالیت‌های تجاری و اقتصادی نیز وجود داشته است.

نمود تاریخی ارتباط بین حقوق رقابت و داوری به طور خاص، به کارتل‌هایی برمی‌گردد که در اواخر قرن نوزدهم در بعضی حوزه‌های خاص تشکیل شدند و در توافقات بین خود شرط داوری درج می‌کردند تا اختلافات داخلی خود را از طریق داوری حل و فصل کنند. همچنین از زمان بین دو جنگ جهانی نیز مسأله ارتباط داوری و حقوق رقابت مورد توجه دادگاه‌های ایالات متحده قرار گرفت.⁷ بنابراین ایالات متحده علاوه بر این که مبدع اولین نظام نوین حقوق رقابت بود، مسأله ارتباط حقوق رقابت و داوری را نیز برای اولین بار

⁶ Cf. Abdelgawad, *op. cit.*, pp. 1 *et seq.*

⁷ *Loc. Cit.*, pp. 21-22.

مورد توجه قرار داد. به نظر می‌رسد تأثیر گذارترین آرای قضایی صادره در این زمینه نیز متعلق به دادگاه‌های ایالات متحده است.

۷. گذشت زمان تحولات خاصی در حوزه داوری دعاوی حقوق رقابت به دنبال داشته است. دولت‌ها به مرور زمان از بدبینی خود به نهاد داوری برای حل اختلافات ناشی از حقوق رقابت کاسته‌اند. بنابراین داوران به تدریج توانسته‌اند به این دعاوی رسیدگی کنند. اعمال قواعد حقوق رقابت در داوری‌های بین‌المللی در همهٔ مراحل رسیدگی و جریان داوری آثار خاصی را به دنبال خواهد داشت. از صلاحیت دیوان داوری گرفته تا اعمال قانون بچاکم بر دعوا و نیز نظارت دادگاه ملی بر آرای داوری، حقوق رقابت به عنوان یک راهنمای اصلی ظاهر می‌شود و همهٔ جریان داوری از آغاز تا انتها تحت تأثیر ماهیت خاص مقررات حقوق رقابت قرار می‌گیرد.

بنابراین حتی در فرض پذیرش قابلیت ارجاع دعاوی حقوق رقابت به داوری، هنوز مسألهٔ ارتباط حقوق رقابت و داوری به طور کامل حل نشده است. اعمال قواعد حقوق رقابت از طریق داور نیز یک مسألهٔ خاص به همراه دارد و آن منشأ صلاحیت داور است. داور صلاحیت خود را از طرفین اختلاف می‌گیرد و بنابراین تا حد زیادی ملزم به توجه به انتظارات اطراف دعوا در انجام مأموریت خود است. حال در صورتی که توجه او به قواعد آمرهٔ حقوق رقابت با انتظارات اطراف دعوا در تعارض باشد، باید به گونه‌ای این تعارض را توجیه کرد.

۸. با این ملاحظات ضرورت مطالعهٔ رابطهٔ به ظاهر تعارض‌آمیز بین دو نهاد داوری و حقوق رقابت توجیه می‌گردد. زیرا یافتن راه‌هایی برای رفع تعارضات ظاهری این دو نهاد ضروری است. رواج چشم‌گیر داوری موجب می‌شود اعمال قواعد حقوق رقابت از طریق دیوان‌های داوری به پدیداری اجتناب‌ناپذیر تبدیل گردد. باید دید دولت‌ها می‌توانند به داوران در اجرای قواعد حقوق رقابت اتکا کنند یا خیر.

۹. هدف تحقیق در راستای ضرورت مذکور، ترسیم ارتباط این دو حوزه در درجهٔ نخست و سپس مطالعهٔ امکان همگرایی آنها و نیز چگونگی تعامل این دو حوزه با یکدیگر در جریان داوری است. توجیه تعامل این دو حوزه، باعث نزدیک شدن نظم خودجوش و نظم سازمان‌دهی شدهٔ بازار خواهد شد که در نهایت هم به سود داوری و هم به سود نظام‌های حقوق ملی خواهد بود.

در خصوص اهمیت بحث در حقوق ایران ممکن است گفته شود که حقوق رقابت در ایران به تازگی ظهور پیدا کرده است و در حالی که شیوه معمول رسیدگی به دعاوی رقابتی که رسیدگی از سوی مرجع دولتی است به اندازه کافی مورد بررسی قرار نگرفته است، این موضوع چه فایده‌ای برای نظام حقوقی ما خواهد داشت. لازم به ذکر است که در مقررات تازه به تصویب رسیده حقوق رقابت ایران که در قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی مندرج شده است، شورای رقابت به عنوان مرجع انحصاری اجرای مقررات حقوق رقابت تعیین شده است. اما از یک سو داوری بین‌المللی از مدت‌ها پیش به گونه‌ای فراگیر درگیر رسیدگی به مسائل حقوق رقابت شده است و از سوی دیگر باید گفت حقوق رقابت ایران نیز در آینده ممکن است گاه به طور فراملی اعمال شود و بنابراین با طرح دعاوی تجاری بین‌المللی در دیوان‌های داوری اعمال قواعد حقوق رقابت ایران توسط داوران نیز ناگزیر مطرح می‌شود. بنابراین طرح این موضوع می‌تواند سرآغازی برای بررسی نحوه برخورد حقوق رقابت ایران با رسیدگی این دعاوی در دیوان‌های داوری باشد. مطالعه تجربه رویه قضایی کشورهای پیشرو در این زمینه بدون تردید ضروری خواهد بود. حال که اجرای مقررات رقابتی در ایران نیز آغاز شده است، باید به امکان طرح قابلیت اعمال این مقررات در داوری به عنوان فرصتی برای رعایت قلمرو صحیح این قوانین نگریست.

۱۰. سؤالات اصلی که این تحقیق به دنبال پاسخ آنهاست از این قرار است:

- حقوق رقابت در پرتو اهداف و کارکرد خود چگونه تبدیل به مجموعه‌ای از قواعد آمره می‌شود؟
- حقوق رقابت از طریق چه فرایندی در عرصه بین‌المللی با داوری ارتباط پیدا می‌کند؟
- ارجاع اختلافات حقوق رقابت به داوری چگونه توجیه می‌شود؟
- موضع نظام‌های حقوقی در مقابل ارجاع دعاوی حقوق رقابت به داوری چگونه بوده است؟
- با فرض داوری‌پذیری دعاوی حقوق رقابت، ماهیت خاص حقوق رقابت چگونه بر اعمال قانون حاکم از سوی داور تأثیر می‌گذارد؟
- چه ضمانت اجرایی برای اعمال قواعد حقوق رقابت از سوی داوران وجود دارد؟

با توجه به این سؤالات این مطالعه با این فرضیه آغاز شده و پیش خواهد رفت که علیرغم تقابل ظاهراً بنیادین داوری و حقوق رقابت، ضرورت ایجاد همگرایی بین این نهادها به دلیل رواج داوری از یک سو و فرامولی شدن رویه‌های ضدرقابتی از سوی دیگر، دولت‌ها را ناگزیر از پذیرش داوری به عنوان راهی برای اجرای قواعد حقوق رقابت در عرصه بین‌المللی خواهد نمود و در عوض، حقوق رقابت نیز در فرایند داوری به طور کامل تأثیرگذار خواهد بود. این تأثیرگذاری متقابل، نهایتاً منجر به همگرایی این دو نهاد می‌گردد.

۱۱. با توجه به هدف تحقیق، سؤالات و فرضیه، این تحقیق با مطالعه مختصر اصول کلی حقوق رقابت در فصل نخست آغاز می‌شود تا درکی از ویژگی‌های حقوق رقابت که اهمیت آن را برای منافع عمومی به دنبال داشته است حاصل شود. شناخت حقوق رقابت مستلزم شناخت مفاهیم و اهداف آن، اجرای مقررات آن و شیوه برخورد حقوق رقابت با رویه‌های ضدرقابتی است. مطالعه اصول کلی حقوق رقابت در کنار مبانی داوری تعارضات این دو نهاد با یکدیگر را روشن خواهد کرد. بنابراین مبحث دوم فصل نخست نیز به شناخت داوری اختصاص داده شده است. بررسی ماهیت داوری و مقایسه مختصر آن با دادگستری دولتی، قابلیت یا عدم قابلیت این نهاد را برای رویارویی با مسائل حقوق رقابت روشن می‌کند. ممکن است همان گونه که ذکر شد، در نگاه نخست داوران قابلیت برخورد با مسائل حقوق رقابت را که به عنوان دعوای اصلی یا فرعی در جریان داوری مطرح می‌شود، نداشته باشند. شاید از آنجا که دولت خود را ناچار به دخالت در بازار و ترمیم نارسایی‌های آن از جمله از طریق حقوق رقابت دیده است، تجویز رسیدگی به دعوای حقوق رقابت در دیوان‌های داوری را منافی غایت اصلی حقوق رقابت تلقی کند.

با این ملاحظات، فصل نخست این تحقیق، در واقع مقدمه و درآمدی بر مطالعه رابطه حقوق رقابت و داوری است و تعارض یا همزیستی حقوق رقابت و داوری و ارتباط آنها از آغاز تا پایان فرایند داوری که موضوع اصلی تحقیق است، در فصل‌های دوم و سوم مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

در فصل دوم به این موضوع پرداخته خواهد شد که حقوق رقابت و داوری چگونه با یکدیگر ارتباط پیدا می‌کنند و آیا این ارتباط به ظاهر تعارض‌آمیز می‌تواند به همگرایی منجر شود یا نه. درک چگونگی ارتباط حقوق رقابت و داوری مستلزم درک رابطه حقوق رقابت و تجارت بین‌الملل است، زیرا در عرصه تجارت بین‌الملل است که ارتباط حقوق رقابت و داوری به نحوی بارز مطرح می‌شود. پس از تبیین چگونگی ارتباط این

دو حوزه، دلایلی برای توجیه تعامل حقوق رقابت با داوری مطرح می‌شود. می‌توان زمینه‌های متنوعی برای هماهنگی نشان دادن این دو نهاد یافت که مهم‌ترین آنها بررسی خواهد شد. پس از بررسی این ارتباط باید دید برخورد دادگاه‌ها با مسأله ارجاع دعاوی حقوق رقابت به داوری چگونه بوده و این برخورد چه تحولاتی را به خود دیده است. پیش از بررسی قابلیت داوی دعاوی حقوق رقابت به طور خاص، محدودیت‌های قوانین ملی در مورد ارجاع دعاوی حوزه‌های خاص به داوری مورد مطالعه قرار می‌گیرد تا نگرش و سیاست کلی نظام‌های حقوقی در این مورد روشن شود. همان‌گونه که ذکر شد مسأله قابلیت ارجاع دعاوی حقوق رقابت به داوری ابتدا در نظام‌های حقوقی مطرح شده است که در ایجاد نظام حقوق رقابت نیز پیشگام بوده‌اند. در مطالعه داوری‌پذیری دعاوی حقوق رقابت رویه قضایی این نظام‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است و بنابراین دعاوی مهم مطرح شده در این نظام‌ها بررسی خواهد شد.

پس از تبیین تأثیر حقوق رقابت بر فرایند داوری در مرحله صلاحیت دیوان داوری (قابلیت داوری)، باید ادامه فرایند داوری نیز در پرتو تأثیر حقوق رقابت مورد مطالعه قرار گیرد. بنابراین در فصل نهایی به چگونگی تأثیر حقوق رقابت بر مرحله اعمال قانون حاکم بر ماهیت دعوا پرداخته می‌شود. حال که داوران اجازه پیدا می‌کنند به دعاوی رقابتی رسیدگی کنند، اعمال قانون حاکم بر این دعاوی نیز حائز کمال اهمیت خواهد بود. در این راستا ابتدا تأثیر حقوق رقابت بر اعمال قانون حاکم توسط داور در فروض مختلف بررسی می‌شود. سپس به تأثیر حقوق رقابت در مرحله شناسایی و اجرای رأی داوری پرداخته خواهد شد.

۱۲. این مطالعه به روش گردآوری کتابخانه‌ای اطلاعات و با رویکردی تحلیلی انجام می‌گیرد. همچنین در این تحقیق روش تطبیقی نیز مورد توجه بوده است و به تناسب موضوعات مطرح شده، سعی بر آن بوده که تا حد ممکن روش نظام‌های حقوقی گوناگون مورد تطبیق قرار گیرد تا مقایسه و نتیجه‌گیری در مورد شیوه برخورد نظام‌های مختلف حقوقی با مسأله ارتباط حقوق رقابت و داوری آسان‌تر شود. رویه قضایی و آرای داوری نیز تا حد ممکن مورد استفاده قرار گرفته است. اهمیت رویه قضایی به طور خاص از این جهت است که تحولات اصلی مرتبط با موضوع تحقیق توسط رویه قضایی صورت گرفته است. همچنین برای تشریح نحوه توجه داوران به مسائل خاص حقوق رقابت در داوری، تا جایی که دسترسی به آرای داوری ممکن بوده به آنها استناد شده است.

فصل اول:

مبانی حقوق رقابت و داوری

۱۳. ارتباط حقوق رقابت و داوری بین‌المللی در نگاه نخست تعارض آمیز به نظر می‌رسد. از یک سو حقوق رقابت رابطه‌ای تنگاتنگ با نظم عمومی دارد و یکی از پایه‌های اصلی نظم عمومی اقتصادی را تشکیل می‌دهد، از طرف دیگر نظم عمومی به عنوان استثنایی بر حاکمیت اراده- که منشأ صلاحیت داور است- در داوری بین‌المللی شناخته شده است. شناخت ویژگی‌ها و اصول حقوق رقابت و اهداف آن برای درک مبانی تلقی قواعد آن به عنوان نظم عمومی ضروری است (مبحث اول). همچنین مبانی داوری نیز باید برای درک عمیق‌تر رابطه ظاهراً تعارض آمیز حقوق رقابت با آن مورد بررسی قرار گیرد (مبحث دوم).

مبحث اول - مبانی حقوق رقابت

۱۴. درک مبانی حقوق رقابت مستلزم شناخت مفهوم حقوق رقابت، اهداف و نظام اجرایی آن (گفتار اول) و نیز شیوه برخورد حقوق رقابت با رویه‌های ضد رقابتی (گفتار دوم) است.

گفتار اول - شناخت حقوق رقابت، اهداف و اجرای آن

بند اول - مفهوم رقابت و حقوق رقابت

۱۵. رقابت مشخصه اصلی یک بازار آزاد است و حقوق رقابت محور اصلی مقررات حاکم بر این بازار را تشکیل می‌دهد. بسیاری از کشورها پذیرش این نوع بازار را برای اینکه جامعه از رقابت بین بنگاه‌ها بیشترین سود را ببرد اساسی تلقی می‌کنند.

الف - رقابت و بازار رقابتی

۱۶. بازار آزاد در واقع یکی از راه‌حل‌های ممکن برای تخصیص منابع محدود موجود است. بازار آزاد تخصیص منابع را از طریق قیمت و عرضه و تقاضا انجام می‌دهد. در کشورهای دارای اقتصاد دولتی یا سوسیالیستی این کار را مراجع دولتی انجام می‌دهند. بر اساس راه‌حل بازار آزاد، بنگاه‌هایی که در تولید کالاهای مورد نیاز مردم بیشترین مهارت را دارند تقویت می‌شوند و توانی بیشتر از بنگاه‌های با مهارت کمتر برای سرمایه‌گذاری در تولید این کالاها خواهند داشت. این ترتیب دارای این مزیت است که بازار، بنگاه‌ها را تشویق به تولید کالاهای مورد نیاز مردم به گونه‌ای کارآمدتر می‌کند. در درازمدت بنگاه‌های دیگری که تشویق به ورود به بازار همان کالا می‌شوند، ممکن است بتوانند با بنگاه موفق‌تر رقابت کنند. بنابراین این بنگاه برای اینکه بتواند از قدرت خود بهره‌بردار، یا باید به گونه‌ای کارآمدتر از قبل به تولید کالا بپردازد یا اینکه